

6. Азимов С.С. Банкротлик амалиёти ва унинг амалдаги ҳолати бўйича мавжуд муаммолар ва уларнинг ечимлари // *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 12-son, 2022-yil. <https://bestpublication.org/index.php/ozf/article/view/1217>;

7. Азимов С.С. Банкротлик асосида тугатилган хўжалик субъектларининг қарзини субсидиар тартибда ундиришдаги амалиётда мавжуд муаммолар ва уларнинг ечимлари // *Proceedings of International Conference on Educational Discoveries and Humanities Hosted online from Plano, Texas, USA*. <https://econferenceseries.com/index.php/icedh/article/view/62/62>

8. Барышева С.Ю. Бухгалтерская экспертиза хозяйственных операций при формировании конкурсной массы. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Саратов 2010. 20 стр.

9. Каримов Н.Ф. Раббимқулов Ш.М. Корхоналарнинг банкротлик ҳолатлари: келиб чиқиш сабаблари, молиявий соғломлаштириш ва хорижий тажрибалар. “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. №1, январь-февраль, 2015 йил. <https://ejournal.tsue.uz/index.php/archive/issue/view/40>

10. Петрова Л.А. Особенности бухгалтерского учета, обусловленные процедурой конкурсного производства // *Производственный менеджмент: теория, методология, практика*. 2016. №5. 88-91.

11. Ўзбекистон Республикаси Олий суди статистик маълумотлари. <https://stat.sud.uz/iib.html>

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTI SHAROITIDA BIZNESNI BAHOLASH MUAMMOLARI: USLUBIY VA TARMOQ JIHATLARI

Qosimova Sayyora Karimjon qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot instituti,
baholash ishi va investitsiyalar
kafedrasida katta o'qituvchisi

https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss1/a49

Аннотация. Мақоллада бизнесни баҳолаш билан bog'liq uslubiy muammolar ko'rib chiqiladi. Muallif “zamonaviy sharoitda baholash jarayonida biznesni ikkita asosni o'z ichiga olgan tizim sifatida ko'rib chiqish kerak” degan taxminga asoslanadi: kompaniya mulkiy kompleks sifatida va shu bilan birga, biznesning moddiy asosi hamda biznesning o'zi ma'lum bir texnik, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda amalga oshiriladigan muayyan iqtisodiy faoliyat sifatida. Shu bilan birga, biznesni faoliyat sifatida baholashda ushbu faoliyatning iqtisodiy tizimlarning texnologik rivojlanishi jarayonida o'zgarib turadigan tarmoq istiqbollari hisobga olish zarurligi ko'rsatilgan.

Калит со'злар: baholash, biznes, mulk, aktiv, tarmoq.

ПРОБЛЕМЫ ОЦЕНКИ БИЗНЕСА В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ И ОТРАСЛЕВЫЕ АСПЕКТЫ

Касимова Сайёра Каримжон кизи
Ташкентский государственный экономический
университет, старший преподаватель
кафедры «Оценочное дело и инвестиции»

Аннотация. В работе рассматриваются методологические проблемы, связанные с оценкой бизнеса. Автор исходит из предположения, что в современных условиях бизнес в процессе оценки необходимо рассматривать как систему, включающую два базиса: фирму, как имущественный комплекс и, одновременно, материальную основу бизнеса, и, собственно, сам бизнес, как определенную экономическую деятельность, ведущуюся в определенных технико-социально-экономических условиях. При этом показано, что при оценке бизнеса как деятельности необходимо учитывать отраслевые перспективы данной деятельности, меняющиеся в процессе технологического развития хозяйственных систем.

Ключевые слова: оценка, бизнес, имущество, актив, отрасль.

**PROBLEMS OF BUSINESS VALUATION IN THE UZBEKISTAN ECONOMY:
METHODOLOGICAL AND SECTORAL ASPECTS**

Kasimova Sayora Karimjon kizi
Tashkent State University of Economics,
senior lecturer of the department
“Appraisal and Investments”

Annotation. *The paper deals with methodological problems related to business valuation. The author proceed from the assumption that in modern conditions business in the evaluation process should be considered as a system that includes two bases: a company as a property complex and, at the same time, the material basis of business, and, in fact, the business itself, as a certain economic activity, conducted in certain technical, socio-economic conditions. At the same time, it is shown that when assessing business as an activity, it is necessary to take into account the industry prospects of this activity, changing in the process of technological development of economic systems.*

Keywords: *valuation, business, property, asset, industry.*

Kirish. Ushbu ishda asosiy e'tibor biznesni murakkab muammo sifatida iqtisodiy baholashga bag'ishlangan muammolarga qaratiladi, chunki bu holda biz biznes samaradorligi, tadbirkorlik faoliyati haqida gapiramiz. Ko'pincha, biznes faqat iqtisodiy resurslarni yakuniy ishlab chiqarish mahsulotiga aylantirish tizimi sifatida qaraladi va baholashda korxonaning ishlab chiqarish faoliyati samaradorligi birinchi o'rinda turadi, bu kompaniyaning joriy hisobot ko'rsatkichlari asosida baholanadi. Bunday holda, biznesni rivojlantirish istiqbollari, uning hozirgi iqtisodiy voqelik va ehtiyojlarga muvofiqligi, iqtisodiyotning umumiy tarmoq tuzilishi va biznesning tarmoq xususiyatlari va ushbu biznes faoliyat ko'rsatadigan tarmoq bozorining dinamikasi kabi omillar deyarli hisobga olinmaydi.

Shunday qilib, biznesni baholashda baholash faoliyatining amaliy jihatlariga ham, nazariy (uslubiy) jihatlariga ham ta'sir qiluvchi ko'plab hal etilmagan muammolar mavjud.

Mavzu doirasidagi adabiyotlar tahlili. Rivojlangan mamlakatlarda biznesni mulkiy majmua sifatida va uning aktivlari tarkibiga kiruvchi mulkning bozor qiymatini baholash nazariyasi va uslubiy asoslari to'liq ishlab chiqilgan. Xorijda mavjud bo'lgan korxonalar va uning aktivlari qiymatini baholashning nazariyasi ko'p asrlik tarixga ega. XVIII asrdayoq germaniyalik mashhur matematik olim G.Leybnit tomonidan korxonaning bozor qiymatini ekspert baholash qoidalari ishlab chiqilgan. Baholash buxgalteriya hisobi metodi sifatida va undan sotuv narxda hisobga olishda foydalanilish tavsiyalari bo'yicha ko'rsatmalar dastlab XVII asrda buxgalteriya hisobi asoschilari L.Pacholi va A.di Pietroning ishlarida eslatilib o'tilgan.

Biznes qiymatini baholashga bo'lgan zamonaviy qarashlar esa “Kompaniya qiymatini boshqarish” konsepsiyasida ifodalangan. U 1980-yil-

ning o'rtalarida AQShda vujudga kelgan. Ko'rsatilgan konsepsiyani birinchilardan amaliyotga tatbiq etgan mualliflar Tom Kouplend, Tim Koller, Djek Murrin, M.Skott, Jiri-Deluzon, Eberxard fon Lenayzen hisoblanadi [1].

Nisbatan yaqinda nashrdan chiqqan Tom Kouplend, Tim Koller, Djek Murrinning kasbiy ko'rsatmalarida mualliflar “qiymatning yaratilishi” tushunchasiga tayangan biznesning “real (haqiqiy) qiymati”ning mohiyatini yetarli darajada to'liq ochib berganlar.

“LAIR” ekspert markazi bosh baholovchi-mutaxassisi I.V.Gusevaning fikricha, biznes qiymatni baholash jarayonining o'ziga xos xususiyati bo'lib, uning bozor xarakteri hisoblanadi. Bu shuni anglatadiki, baholash faqatgina baholana-yotgan obyektga egalik qilish yoki uni tashkil etishga ketadigan xarajatlarni hisobga olish bilan chegaralanmaydi. U, albatta, vaqt omili, xatar omili, bozor konyunkturasi, raqobat modeli va darajasi, baholana-yotgan obyektning iqtisodiy xususiyatlari, uning bozordagi ommaviyligi va mashhurligi (gudvill), obyektning makro va mikro-iqtisodiy yashash muhiti kabi barcha bozor omillarini hisobga oladi [2].

Y.V.Kozyr korxonalar qiymatining umumiy masalalaridan tashqari baholash amaliyotida opsion nazariyasini qo'llash imkoniyatlariga alohida to'xtalib o'tadi. M.V.Meyerning tadqiqotlari biznes samaradorligini baholash ko'rsatkichlariga bag'ishlangan, M.Skott esa qiymat omillari va ularni boshqarishni o'z ishining markaziga qo'yadi. L.Barux, R.Reyli, R.Shveys o'z ishlarida nomoddiy aktivlarni baholash masalalariga to'xtaladilar [3]. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda baholash faoliyati amaliyoti faqat yigirmanchi asrning 90-yillaridan boshlab faol rivojlana boshlaganligi sababli to'plangan tajriba, asosan, xorijiy hisoblanadi, ammo baholashning barcha usullarini O'zbekiston sharoitida, ayniqsa, raqamli iqtiso-

diyotning rivojlanishi sharoitida qo'llash mumkin emasligi aniq.

Xususan, ilmiy yangilik potensialini o'z ichiga olgan vazifa sifatida biznesni ikkita asosiy tarkibiy qismni o'z ichiga olgan tizim sifatida baholash vazifasini ajratib ko'rsatish kerak: kompaniya iqtisodiy faoliyatning moddiy asosi sifatida va biznesning o'zi, ma'lum texnik-ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda ma'lum tovarlar (xizmatlar) ishlab chiqarish uchun ma'lum iqtisodiy tizim sifatida iqtisodiyotning tarmoq tuzilishini o'zgartirishda ushbu faoliyat istiqbollari nuqtayi nazaridan. Keyinchalik, XIX asrning oxirgi uchdan bir qismidagi marjinalizm nazariyasi vakillari mikro-iqtisodiyot, mikro-iqtisodiy tahlil muammolari bilan shug'ullana boshlaganlarida Alfred Marshall "firmaning asosiy prinsiplari"ni shakllantirdi, ularning asosiylari A.Marshallning fikricha, foydani maksimalashtirishdir, baholash kompaniyani boshqarish majmuasiga zamonaviy tilda moliyaviy va strategik boshqaruv tizimlariga qo'shila boshlaydi [4].

Keyinchalik, XX asr o'rtalarida amerikalik iqtisodchi J.K.Gelbreyt moliyaviy menejmentning maqsadli yo'nalishi mezoniga ko'ra ikki turdagi kompaniyalarni (firmalarni) ajratishni taklif qildi: tadbirkorlik va yetuk kompaniyalar. Uning fikriga ko'ra, tadbirkorlik firmasi bozor elementi qo'llab-quvvatlashiga ega va foydani ko'paytirish motivlariga asoslanadi. Yetuk kompaniyaning o'zi narxlarni belgilaydi va uning asosiy maqsadi avtonomiyani ta'minlashdir: moliyaviy mustaqillik, to'lov qobiliyati va moliyaviy barqarorlik [5]. Shunday qilib, J.K.Gelbreyt birinchilardan bo'lib "moliyaviy mustaqillik" tamoyilining muhimligini ta'kidladi.

Shu bilan birga, biznesni baholash muammolari vaqt o'tishi bilan uning qiymati o'zgarishi va uni boshqarish faqat o'tgan asrning ikkinchi yarmida mustaqil tadqiqot obyektiga aylandi va hozirda yetarlicha o'rganilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur mavzuni yoritishda tahlil, induksiya, deduksiya, korrelyatsiya, tizimli va kompleksli yondashuv usullaridan foydalanildi.

Tahlil va natijalar muhokamasi. Biznesni baholashning nazariy muammolari bir qismini hal qilishga bo'lgan yondashuvimiz ikkita tarkibiy qismni hisobga olishni o'z ichiga oladi:

✚ ushbu biznesni yuritadigan va uni amalga oshirishning moddiy asosi sifatida ishlaydigan kompaniyaning istiqbollari va holati;

✚ muayyan iqtisodiy sharoitda ma'lum bir mahsulot yoki xizmatlarni ishlab chiqarish bilan bog'liq ma'lum bir faoliyat turi sifatida biznesning istiqbollari.

Avvalo, biz ushbu biznesni yuritadigan va uni yuritishning moddiy asosi sifatida ishlaydigan kompaniyaning istiqbollari va holati nuqtayi nazaridan biznesni baholash muammolarini ko'rib chiqamiz.

Qoida tariqasida, kompaniyaning kapitali o'z va qarz mablag'lari hisobidan shakllantirilganligi sababli kompaniya kapitalining alohida tarkibiy qismlari og'irligini aniqlash va ularning o'rtacha qiymatini baholash muammosi paydo bo'ladi.

Tashkilotning iqtisodiy faoliyatida kapital, mulk, aktivlar, asosiy vositalarni o'z ichiga olgan iqtisodiy foydani baholash quyidagi sharoitlarda amalga oshirilishi mumkin (1-rasm):

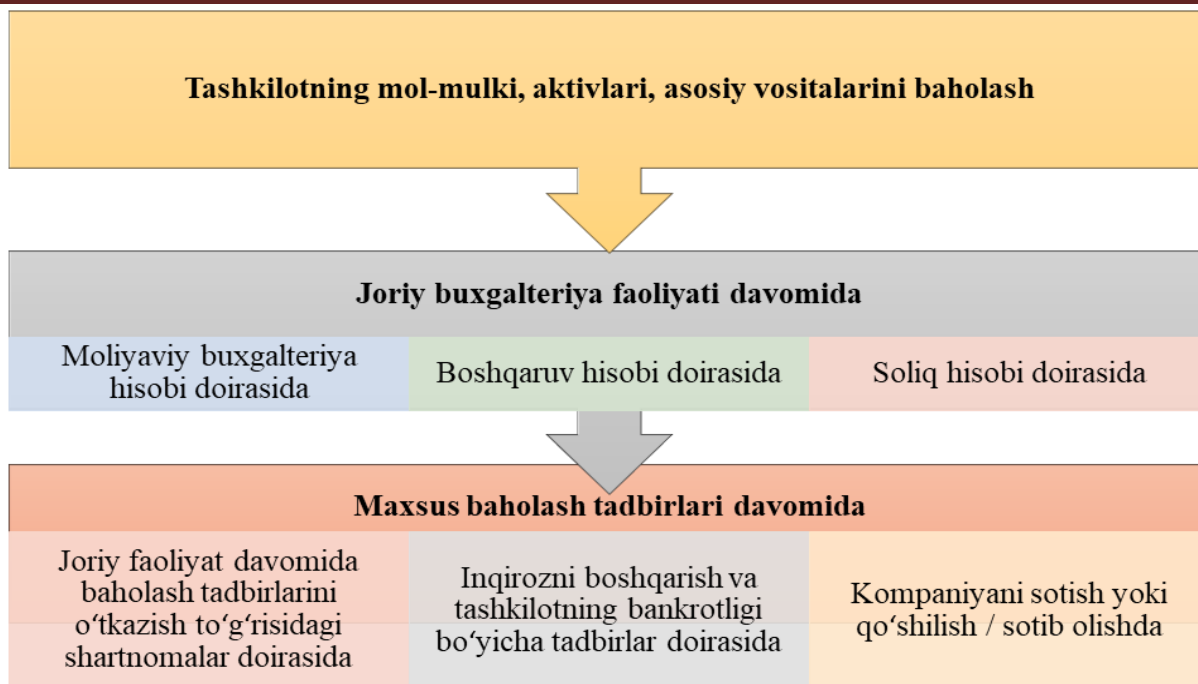
✚ baholash faoliyatini amalga oshirish jarayonida;

✚ tashkilotning joriy faoliyati bilan birga bo'lgan buxgalteriya faoliyati jarayonida.

Birinchi navbatda, buxgalteriya hisobi, soliq va boshqaruv hisobi jihatlarida tashkilotning joriy moliyaviy-xo'jalik faoliyati davomida uning kapitali, mol-mulki va aktivlarini baholashning o'ziga xos xususiyatlarini ko'rib chiqish lozim.

Erkin raqobat sharoitida asosiy vositalarni baholash mexanizmini takomillashtirish, shuningdek, ularni balansda aks ettirish dolzarb muammolardan biridir. Buxgalteriya hisobi obyektlarini baholash usulini tanlash tashkilotlarning amortizatsiya siyosati samaradorligi darajasini, ularning investitsion jozibadorligini, shuningdek, mulkiy potensialni aks ettirish imkoniyatini aniqlashga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

V.D.Novodvorskiy va A.N.Xorinning fikriga ko'ra, asosiy vositalarning hajmi, holati va harakati ko'rsatkichlarining aniqligi va ma'lum darajada ularning sifat xususiyatlarining aniqligi ko'p jihatdan ularning bahosi qanchalik to'g'ri va ishonchli bajarilganiga bog'liq, ya'ni asosiy vositalarni noto'g'ri baholash nafaqat noto'g'ri talqin qilinishiga, shuningdek, amortizatsiyaning noto'g'ri hisoblanishiga; daromad solig'i va mol-mulk solig'i summalarining buzilishi; balansda asosiy va aylanma mablag'lar nisbatlarini noto'g'ri aks ettirish; asosiy vositalardan foydalanishni tavsiflovchi bir qator iqtisodiy ko'rsatkichlarni noto'g'ri hisoblash (ularning eskirishi, tasarruf etish va qabul qilish koeffitsiyentlari, samaradorlik ko'rsatkichlari, kapital unumdorligi, kapital intensivligi va kapital – mehnat nisbati) va shunga mos ravishda kompaniyaning o'zi – aktivlar egasi va uning kontragentlari, shu jumladan, kompaniyaning potensial investorlari va/yoki sotib oluvchilari moliyaviy boshqaruv tizimiga taqdim etilgan ma'lumotlarni buzib ko'rsatishga olib keladi [6].

1-rasm. Tashkilotning mulki, aktivlari va asosiy vositalarini uning faoliyati nuqtayi nazaridan baholash [7]

Kompaniyaning mol-mulki va aktivlarini baholash ularning har xil qiymati turlarini aniqlash bilan chambarchas bog'liq. Qiymat sotib olish uchun mavjud bo'lgan tovarlar va xizmatlar hamda ularni sotib oluvchilar o'rtasidagi munosabatlarni o'rnatadigan iqtisodiy tushuncha.

Ko'p yillar davomida xorijiy va mahalliy akademik iqtisodchilar o'rtasida kompaniya mulkini, shu jumladan, qoida tariqasida, uning eng muhim tarkibiy qismi – asosiy vositalarni baholash masalalari bo'yicha munozaralar bo'lib kelmoqda.

Baholash faoliyati asoschilaridan biri L.I.Gomberg tomonidan 1901-yilda ishlab chiqilgan baholash turlarining tasnifini ko'rib chiqamiz. U qiymatning quyidagi turlarini aniqladi:

- ✚ boshlang'ich;
- ✚ nominal;
- ✚ tiklash;
- ✚ bozor;
- ✚ maxsus (garov, sug'urta);
- ✚ pro memoria – xotira uchun (oddiy nominal baholash);
- ✚ qoldiq (iqtisodiy, moliyaviy);
- ✚ yuridik – faol moddalar uchun: kapitallashtirilgan daromad va obligatsiyalarni ayirboshlash bahosi bo'yicha.

N.R.Veytsmanning fikriga ko'ra, baholash usullari quyidagi turlarga bo'linadi [8]:

- ✚ xarajatlar yoki tannarx miqdori bo'yicha baholash;
- ✚ zamonaviy xarajatlar bo'yicha baholash;
- ✚ operatsion yaroqlilik bo'yicha baholash;

✚ daromad keltiradigan daromadni kapitallashtirish asosida baholash.

Ushbu baholash turlari uning "Balansshunoslik kursi" asarida bayon etilgan va zamonaviy buxgalteriya tizimidagi asosiy vositalarni baholashning barcha asosiy turlari uchun asos bo'lgan.

Agar qiymatni buxgalteriya tizimi nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadigan bo'lsak, unda bu buxgalteriya tizimining elementlaridan biriga nisbatan aniqlangan xarajatlar yig'indisidir. Bozor qiymati darajasiga qarab asosiy vositalarni baholashning quyidagi guruh tarkibini ko'rib chiqamiz: bozor; qisman bozor; bozordan tashqari.

16-sonli "Asosiy vositalar" xalqaro standart nuqtayi nazaridan birja shartnomalari bo'yicha asosiy vositalarni baholashda (mahalliy standartdan farqli o'laroq) ikkita yondashuv mavjud. Birinchi yondashuv o'xshash aktivlar evaziga asosiy vositalarni sotib olishdir. Bunday holda ayirboshlash o'tkazilgan obyektning balans qiymatida amalga oshiriladi. Ikkinchi yondashuv boshqa turdagi aktiv evaziga aktivlarni sotib olishni o'z ichiga oladi (o'xshash ayirboshlash emas), u olingan aktivning adolatli qiymati bo'yicha amalga oshiriladi, bu esa o'z navbatida, almashtirilgan aktivning adolatli qiymatiga tengdir.

Xalqaro moliyaviy hisobot standartlariga muvofiq adolatli qiymat aktivni sotib olish yoki bunday bitimni amalga oshirishni istagan, bir-biridan mustaqil tomonlar o'rtasida bitim tuzish-

da majburiyatni bajarish uchun yetarli bo'lgan pul miqdorini anglatadi [9].

Yuqorida aytilganlardan kelib chiqadiki, adolatli qiymatni amalda aniqlash uchun quyidagi talablarni hisobga olgan holda o'xshash aktiv bilan tuzilgan bitim (bitimlar) to'g'risida ma'lumotga ega bo'lish kerak:

- + muhim axborot assimetriyasining yo'qligi: tomonlar bitim shartlari, shunga o'xshash aktivlarning o'rtacha bozor narxlari to'g'risida yetarlicha ma'lumotga ega;

- + kontragentlar qaramligining yo'qligi: operatsiyalar mustaqil (bog'liq bo'lmagan) ishtirokchilar o'rtasida amalga oshiriladi;

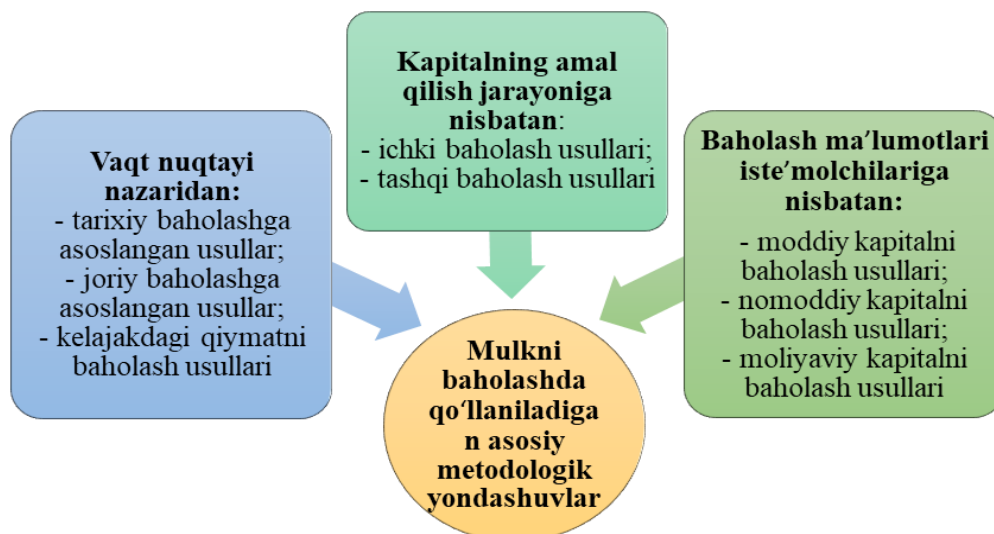
- + institutsional tenglik va ishtirokchilar o'rtasida majburlashning yo'qligi: taraflar o'rtasida bitim majburlashsiz amalga oshiriladi, ya'ni majburlanmaydi.

Yuqoridagilarni tahlil qilib shuni aytishimiz mumkin, bozor bahosi adolatli qiymat ko'rsatkichlaridan biridir. Agar biz adolatli qiymatni kengroq ma'noda ko'rib chiqsak, u bozor qiymatini ifodalaydi, agar bozor "faol bozor" (birja, diler yoki vositachilar ishtirokidagi boshqa har qanday) va "faol bo'lmagan" deb tushunilsa.

Fikrimizcha, buxgalteriya hisobi tizimiga asosiy vositalarning adolatli qiymati tushunchasini kiritish imkoniyatlarini ko'rib chiqish zarur. Ushbu tushunchaning ma'lum bir mavhumligi va amaliy emasligiga qaramay, ko'plab mutaxassislar uni amalga oshirishni buxgalteriya hisobiga mutlaqo yangi, zamonaviy yondashuv sifatida tavsiflaydilar. Ushbu ko'rsatkichni milliy buxgalteriya hisobi standartlariga kiritish uchun 4-sonli "Asosiy vositalar" nomli BHMSning ayrim qoidalarini qayta ko'rib chiqish zarur. Adolatli qiymat ko'rsatkichi asosiy vositalarning obyektiv qiymatini aniq aks ettiradi.

Keyinchalik mamlakatimizda "faol bozor" shakllanganda, yuqoridagi barcha shartlarga rioya qilgan holda bozor qiymati adolatli qiymat bilan bir xil bo'ladi. Shundagina respublikamizning buxgalteriya hisobi tizimida adolatli qiymat ko'rsatkichidan dastlab Xalqaro moliyaviy hisobot standartlarida belgilangan ma'noda foydalanish imkoniyati haqida gapirish mumkin bo'ladi.

Baholash faoliyatida quyidagi yondashuvlardan foydalaniladi (2-rasm).

2-rasm. Baholash faoliyatida qo'llaniladigan asosiy yondashuvlar

Biznes qiymatini baholash uchun hozirgi vaqtda ilmiy adabiyot va amaliyotda uchta asosiy yondashuv mavjud: daromadli, qiyosiy va xarajat.

Ideal bozor sharoitida uchta yondashuvning barchasi bir xil qiymatga olib kelishi kerak, ammo real bozorlarda raqobatning nomukammalligini hisobga olgan holda baholash yondashuvlari turli qiymatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Biroq kompaniyani mulkiy kompleks sifatida emas, balki ma'lum bir hodisa, uzoq muddatli foyda keltira oladigan tizim, ya'ni biznesning

o'zi sifatida baholash birmuncha batafsil va qiziqroq.

Korxonaning qiymati uning mulki, aktivlari va nomoddiy kapitali nuqtayi nazaridan kompaniya qiymatiga kamayishi mumkin emas va kamaytirilmasligi kerak.

Texnologik biznesni mustaqil faoliyat yurituvchi tizim sifatida baholashda iqtisodiyotning tarkibiy rivojlanishini, shu jumladan, yetakchi tarmoqlar va tegishli tarmoq bozorlarining o'zgarishini va texnologik tuzilmalardagi o'zgarishlarni hisobga olish zarur, deb hisoblaymiz.

3-rasm. Korxonona qiymatini mulkiy kompleks sifatida baholashning asosiy usullari [10]

Har qanday texnologik tuzilmada o'zaro bog'langan rivojlanayotgan tarmoqlar majmuasidan iborat asosiy va tuzilmaviy chegarani ajratib ko'rsatish mumkin.

Shunga ko'ra, biznesning istiqbollarini baholashda uning istiqbolli tarmoqlarga tegishliligi/mansub emasligini tavsiflovchi maxsus koeffitsiyentlarni kiritish kerak, buning uchun biznesni baholashning an'anaviy usullaridan foydalangan holda olingan qiymatga tuzatish kiritish kerak.

Shunday qilib, biznes istiqbollarini baholash jarayonida quyidagi omillar guruhini hisobga olish kerak:

1. Tadbirkorlik faoliyati olib boriladigan hududlarning istiqbollari.

2. Biznesni boshqa hududlarga eksport qilish va bozorning boshqa geografik segmentlarini egallash imkoniyatlari.

3. Rivojlanayotgan texno-ijtimoiy-iqtisodiy tizim tarkibida sanoat va sanoat bozorining istiqbollari.

4. Ushbu sanoat bozorida ushbu biznesning istiqbollari.

Baholash faoliyatining uslubiy apparati nuqtayi nazaridan bunday omillar guruhi ta'sirini baholash bilan bog'liq muammolarni hal qilish juda murakkab va qiziqarli vazifa bo'lib ko'rinadi, bu ehtimol, o'yin nazariyasi, korrelyatsiya va regressiya tahlili, imitatsion modellashtirish vositalaridan foydalangan holda hal qilinishi kerak.

Shu bilan birga, ushbu sanoat bozorida muayyan biznesning istiqbollarini baholash eng

qiyin bo'lib tuyuladi, chunki bu, birinchi navbatda, ushbu biznesning inson resurslari parametrlari haqida ma'lumotni talab qiladi.

Xulosa va takliflar. Yuqorida aytilganlarning barchasiga asoslanib, ilmiy yangilik elementlariga ega bo'lgan quyidagi xulosalarni chiqarishimiz mumkin.

Baholash faoliyatini amalga oshirish jarayonida biznesni baholash ikkita asosiy tarkibiy qismdan iborat bo'lishi kerakligini hisobga olish kerak:

1. Biznesni mulkiy kompleks sifatida baholash haqiqatda adolatli qiymat mezonidan foydalangan holda kompaniyani baholashdir. Bu holda adolatli qiymat bozor subyektlari o'rtasidagi o'zaro munosabatlar jarayonida quyidagi talablarni hisobga olgan holda shakllangan qiymat sifatida talqin qilinishi mumkin:

✚ operatsiyalar mustaqil (bog'liq bo'lmagan) ishtirokchilar o'rtasida amalga oshiriladi;

✚ tomonlar bitim shartlari, o'xshash aktivlarning o'rtacha bozor narxlari haqida yetarli darajada xabardor bo'lishi;

✚ taraflar o'rtasida bitim majburlashsiz amalga oshiriladi, ya'ni majburlanmaydi.

2. Tadbirkorlikni faoliyat turi sifatida va shu bilan birga, mustaqil faoliyat yurituvchi tizim sifatida baholashda iqtisodiyotning tarkibiy rivojlanishini, shu jumladan, yetakchi tarmoqlar va tegishli tarmoq bozorlarining o'zgarishini va texnologik tuzilmalardagi o'zgarishlarni hisobga olish zarur.

Manba va foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Царев В., Кантарович А. Оценка стоимости бизнеса. Учебное пособие – М.:Юнити, 2007. С. 324.
2. Егерев И.А. Оценка стоимости отдельных подразделений бизнеса. // Вопросы оценки. 2005 г. № 4. 28. Иванов А.М. и др. С. 22.
3. Ахтямов М.К, Гончар Е.А., Тихонова Н.В. Оценка интеллектуального капитала организации как элемента внутренней стоимости предприятия. // Креативная экономика. 2016. –№ 8. С. 945-960.
4. Барсуков Д.П., Скорчеллетти Д.С. Конкурентоспособность инновационного проекта: содержание, факторы, оценка. // Российское предпринимательство. 2012. № (102). С. 49-54.

5. Беилин И.Л., Хоменко В.В. Экономическая оценка оптимальной производительности инновационного предприятия с учетом цикличности его развития. // Вопросы инновационной экономики. 2018. № 3. С. 499-512.

6. Бытова А.В., Скипин Д.Л., Быстрова А.Н. Оценка инвестиционной привлекательности предприятия: методический аспект. // Российское предпринимательство. 2017. № 22. С. 3577-3592.

7. Верева Т.В. Оценка эффективности хозяйственно-финансовой деятельности и результативности управления высокотехнологичных предприятий. // Российское предпринимательство. 2018. № 2. С. 445-456.

8. Волков А.И. Оценка бизнеса при управлении его стоимостью. // Российское предпринимательство. 2012. № 24(222). С. 68-75.

9. Гареева Н.А. Оценка финансово-экономического потенциала инновационного предприятия с помощью моделей с высоким уровнем чувствительности. // Креативная экономика. 2017. № 11. С. 1171-1194.

10. Геращенко И.П. // Креативная экономика. 2009. № 8. С. 116-123.

МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЙ БАРҚАРОРЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА КИЧИК БИЗНЕС СУБЪЕКТЛАРИНИ ИНВЕСТИЦИЯЛАШНИНГ АҲАМИЯТЛИ ТОМОНЛАРИ

Рузиева Дилобар Исомжоновна

Тошкент давлат иқтисодиёт
университети в.б.профессор,
иқтисод фанлари доктори (DSc)

 https://doi.org/10.55439/ECED/vol25_iss1/a50

Аннотация. Ушбу мақолада мамлакат иқтисодиётида кичик бизнес субъектларининг ўрни, уларга яратилган имкониятлар, иқтисодий ўсиш суръатларини оширишга таъсири, кичик бизнес субъектлари фаолияти йирик ишлаб чиқариш корхоналарига нисбатан иқтисодий-ижтимоий жиҳатдан устунлик даражаси ва миллий иқтисодий барқарорликни таъминлашда кичик бизнес субъектларини инвестициялашнинг аҳамиятли томонлари келтирилган.

Калим сўзлар: кичик бизнес, тадбиркорлик, рақобатдошлик, эркин рақобат, макроиқтисодий барқарорлик, иқтисодий ўсиш, инвестиция, кластер, риск, кўрсаткичлар вариативлиги, иқтисодий интеграция.

ВАЖНЫЕ АСПЕКТЫ ИНВЕСТИРОВАНИЯ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО БИЗНЕСА В ОБЕСПЕЧЕНИЕ СТАБИЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Рузиева Дилобар Исомжоновна

Тошкентский государственный
экономический университет
и.о.профессор, доктор экономических наук

Аннотация. В данной статье представлены роль субъектов малого бизнеса в экономике страны, возможности, создаваемые для функционирования малого бизнеса, влияние малого предпринимательства в повышении темпов экономического роста, уровень экономического и социального превосходства субъектов малого бизнеса по сравнению с крупными предприятиями обрабатывающей промышленности, а также важные аспекты инвестирования субъектов малого бизнеса в обеспечение стабильности национальной экономики.

Ключевые слова: малый бизнес, предпринимательство, конкурентоспособность, свободная конкуренция, макроэкономическая стабильность, экономический рост, инвестиции, кластер, риск, изменчивость показателей, экономическая интеграция